

ZASADY WYRAŻANIA PRZEZ PACJENTA/PACJENTA MAŁOLETNIEGO/PRZEDSTAWICIELA USTAWOWEGO ŚWIADOMEJ ZGODY NA STOSOWANE PROCEDURY MEDYCZNE

Świadczeń zdrowotnych możesz udzielać po uzyskaniu zgody pacjenta, którą definiujemy jako jednostronne, odwołalne oświadczenie, na mocy którego wyłącza się bezprawność interwencji medycznej, przy jednoczesnym przejściu przez pacjenta (lub osoby wyrażającej zgodę w jego imieniu) ryzyka zwykłych następstw związanych z udzielanym świadczeniem. Potwierdza to jednolite orzecznictwo sądów, czego przykładem jest wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 31 marca 2006 r. (sygn. IACa 973/05). Zgodnie z nim zabieg medyczny wykonany bez zgody pacjenta jest czynnością bezprawną nawet wówczas, gdy wykona się go zgodnie z zasadami wiedzy.

Pacjent samodzielnie wyraża zgodę na świadczenie zdrowotne w gabinecie lekarskim (art. 32 ustawy o zawodach lekarza i lekarza dentystry). Mówimy wtedy o zgodzie właściwej. Od zasady wyrażania zgody bezpośrednio przez pacjenta przewidziano wyjątki. Z przepisów jasno wynika, że przed podjęciem leczenia osoby nieletniej, lekarz musi uzyskać zgodę jej opiekuna. Zaś art. 17 ust. 1 tej ustawy przewiduje że, pacjent w tym małoletni, który ukończył 16 lat, ma prawo do wyrażenia zgody na przeprowadzenia badania lub udzielenie innych świadczeń zdrowotnych przez lekarza.

Jak postąpić przed podjęciem leczenia

Przed rozpoczęciem leczenia poinformuj rodzica czy innego opiekuna prawnego osoby małoletniej o stanie zdrowia dziecka, rozpoznaniu, sposobach diagnostyki i leczenia, proponowanym leczeniu, skutkach planowanych zabiegów, możliwych powikłaniach, wynikach leczenia, rokowaniu. Warto, abyś przedstawił te wiadomości opiekunowi prawnemu osoby niepełnoletniej, gdyż uzyskanie zgody na leczenie w takiej sytuacji powoduje, że odpowiedzialność spoczywa nie tylko na lekarzu, lecz także na przedstawicielu ustawowym. Wynika to stąd, że podjęcie decyzji o leczeniu z pełną świadomością jego efektów oznacza akceptację wszelkich następstw.

Zakres udzielanych pacjentowi informacji zawsze zależy od rodzaju wykonywanego zabiegu, przy czym najdalej sięga w przypadku zabiegów, za którymi nie przemawiają bezwzględne wskazania, a przeprowadzasz je głównie w celach estetycznych.

Trzeba też podkreślić, że lekarz odpowiada nie tylko za winę w samym procesie leczenia, lecz także **za niedoinformowanie pacjenta o ryzyku i skutkach zabiegu**. Samo zaś uzyskanie formalnej zgody pacjenta bez poinformowania go o ryzyku i skutkach zabiegu powoduje, że brak jest tzw. zgody objaśnionej. Informacja powinna zatem objąć stan zdrowia od rozpoznania po rokowanie i musi być przystępna. Informacja

przystępna to informacja zrozumiała dla pacjenta. Użyj takich słów, określeń i nazw, które pacjent ze względu na swój poziom umysłowy, wiek, wykształcenie, stopień koncentracji uwagi jest w stanie pojąć. A zatem nie profesjonalizm wypowiedzi jest tu najistotniejszy (np. użycie zwrotów łacińskich, skomplikowanych terminów medycznych), ale przy zachowaniu rzetelności, podana zrozumiałym językiem relacja zgodna z rzeczywistością. Obowiązkiem lekarza jest bowiem tak udzielić pacjentowi informacji, aby wyrażona przez niego zgoda była właściwa, zwłaszcza gdy pacjentem jest dziecko.

3 warunki, które musi spełniać zgoda na leczenie małoletniego

1. Osoba, która udziela zgody, musi mieć prawo do jej wyrażenia.
2. Wyrażenie zgody musi być wynikiem swobodnej decyzji osoby, która ją składa, poprzedzonej wcześniejszym wyczerpującym poinformowaniem jej.
3. Pacjent powinien wyrazić zgodę w formie przewidzianej prawem.

Osoby uprawnione do wyrażania zgody

Osobą uprawnioną do udzielenia zgody jest sam zainteresowany, czyli pacjent. Pojęcie to rozumiemy szeroko, jako każdą osobę badaną bądź tą, której udzielamy jakiegokolwiek świadczenie zdrowotne. Odmienne regulacje ustawodawca natomiast przewidział w stosunku do pacjenta małoletniego, czyli tego, który nie ukończył 18 roku życia. Wyróżniamy trzy sytuacje, które wymagają odrębnego omówienia.

1. Pacjent, który ukończył 18 lat

Pacjent, który ukończył 18 rok życia, jest pełnoletni i ma prawo do samodzielnego podejmowania decyzji dotyczących jego zdrowia. Leczenie takiego pacjenta nie może się odbyć bez jego zgody, za wyjątkiem przypadków szczególnych, w których nie jest on zdolny do świadomego wyrażenia zgody. Leczenie osoby, która ukończyła 18 rok życia, na żądanie jego rodziców nie jest dopuszczalne, chyba że pacjent jest ubezwłasnowolniony, a rodzicom powierzono opiekę nad nim.

2. Pacjent małoletni, który ukończył 16 lat

Pacjent w wieku 16-18 lat ma prawo do współdecydowania o swoim zdrowiu. Podjęcie leczenia takiego pacjenta wymaga uzyskania zgody podwójnej: pacjenta oraz jego przedstawiciela. Dotyczy to również zgody pisemnej, udzielanej na zabiegi operacyjne albo metody leczenia lub diagnostyki o podwyższonym ryzyku. Jeżeli pacjent sprzeciwia się leczeniu, którego żądają jego rodzice, to do podjęcia leczenia wymagane jest zezwolenie sądu opiekuńczego. Zezwolenie sądu wymagane jest także, gdy małoletni żąda leczenia,

na które nie zgadzają się jego rodzice. O zezwolenie to nie musi występować lekarz, lecz osoba, która jest zainteresowana podjęciem leczenia.

Pacjent, który ukończył 16 rok życia ma prawo do uzyskania pełnej informacji o swoim stanie zdrowia, rozpoznaniu, proponowanych oraz możliwych metodach diagnostycznych i leczniczych, dających się przewidzieć następstwach ich zastosowania albo zaniechania, wynikach leczenia oraz rokowaniach. Jednak w przypadku pacjenta, który ukończył 16 rok życia zawsze przekazuj informacje o stanie zdrowia także jego przedstawicielowi ustawowemu. W myśl przepisów ustawy pacjent, który ukończył 16 rok życia ma jednak prawo do informacji, w takim samym zakresie, jak jego przedstawiciel ustawowy. Natomiast w sytuacji, w której pacjent małoletni, który ukończył 16 lat, jest w stanie zdrowia uniemożliwiającym zrozumienie przekazywanych informacji, informacje są przekazywane w pełnym zakresie tylko przedstawicielowi ustawowemu.

Za pacjenta małoletniego, także takiego, który ukończył 16 lat, zgodę wyrażają jego rodzice. Prawo dostępu do dokumentacji medycznej przysługuje pacjentom pełnoletnim oraz przedstawicielom ustawowym pacjentów małoletnich. Rodzice nie mogą upoważnić innych osób do wglądu w dokumentację dziecka, ponieważ upoważnienia takiego może udzielić tylko pacjent.

3. Pacjent małoletni, który nie ukończył 16 lat

Pacjent, który nie ukończył 16 nie ma prawa do samodzielnego podejmowania decyzji dotyczących jego zdrowia. Leczenia takiego pacjenta nie możesz rozpocząć bez zgody jego przedstawiciela ustawowego, za wyjątkiem przypadków nagłych, gdy nie ma możliwości porozumienia się z przedstawicielem.

Przedstawicielami ustawowymi pacjenta małoletniego są z reguły jego rodzice. Leczenie małoletniego można podejmować bez jego zgody, na żądanie rodziców, do ukończenia przez niego 16 roku życia. Jeżeli małoletni zgłasza się sam, to musisz go odesłać po rodzica, który wyrazi zgodę na badanie i leczenie. Inaczej jest przy samym badaniu małoletnich. Jeżeli zachodzi potrzeba przeprowadzenia badania wymienionych osób, zgodę na przeprowadzenie badania może wyrazić także opiekun faktyczny. Opiekunem faktycznym jest osoba sprawująca pieczę nad małoletnim. Przez pojęcie badania należy rozumieć czynności lekarza polegające na oględzinach ciała i badaniu fizykalnym. Gdy pacjent nie ma przedstawiciela ustawowego wymagane jest zezwolenie sądu opiekuńczego. Zezwolenie sądu jest wymagane także, gdy zgody na wykonanie badania lub udzielenie innego świadczenia zdrowotnego nie wyrazi przedstawiciel ustawowy lub opiekun faktyczny małoletniego.

Co do samej kwestii informowania pacjenta, to zgodnie z przepisami ustawy o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta, pacjent który nie ukończył 16 roku życia, ma prawo do

informacji jedynie w zakresie potrzebnym do prawidłowego procesu diagnostycznego i terapeutycznego.

Zasadą jest informowanie przedstawiciela ustawowego o stanie zdrowia pacjenta małoletniego, któremu lekarz a obowiązek udzielić informacji o stanie zdrowia małoletniego, rozpoznaniu, proponowanych oraz możliwych metodach diagnostycznych, leczniczych, dających się przewidzieć następstwach ich zastosowania albo zaniechania, wynikach leczenia oraz rokowaniach.

Forma zgody

Prawidłowa zgoda na zabieg to taka, której osoba uprawniona udzieli z pełną świadomością po uzyskaniu wyczerpujących informacji, przed przystąpieniem do leczenia. Zwróć uwagę, aby przyzwolenie to nie miało żadnych błędów formalnych. Jeżeli zgoda zawiera zagadnienia niewyjaśnione dość precyzyjnie, jasno i wyczerpująco, to sąd może uznać postępowanie lekarza za bezprawne. W takim przypadku lekarza nie można pociągnąć do odpowiedzialności cywilnej za szkodę wyrządzoną pacjentowi. Może do tego dojść nawet, gdy świadczył usługę medyczną zgodnie ze wszelkimi zasadami sztuki lekarskiej.

Dla skuteczności zgody istotne znaczenie ma moment jej udzielenia. **Pacjent powinien udzielić zgody przed rozpoczęciem leczenia.** Zgoda następcza, tj. wyrażona już po udzieleniu świadczenia, nie ma mocy prawnej.

Lekarz nie może dla wykazania legalności swojego działania medycznego powoływać na fakt, że pacjent je potem zaakceptował.

Zgodnie z obowiązującymi przepisami zgoda pacjenta **może być ustna** albo wyrażona przez takie zachowanie, które w sposób niebudzący wątpliwości wskazuje na wolę poddania się proponowanym przez lekarza czynnościom medycznym. Przepis ten wprowadza jako podstawowy rodzaj zgody zgodę ustną oraz jako drugi rodzaj zgody tzw. zgodę dorozumianą. W praktyce lekarskiej ten drugi rodzaj zgody jest bardzo ważny, gdyż zgodnie z przepisami lekarz może domniemywać, że pacjent zgadza się np. na badanie, jeżeli mu się poddaje. Natomiast ustawa w sposób odrębny reguluje kwestię zgody na zabieg operacyjny albo zastosowanie metody leczenia lub diagnostyki stwarzającej podwyższone ryzyko dla pacjenta. **W przepisach ustawy o zawodach lekarza i lekarza dentysty wyraźnie powiedziano, że lekarz może wykonać zabieg operacyjny albo zastosować metodę leczenia lub diagnostyki stwarzającą podwyższone ryzyko dla pacjenta, po uzyskaniu jego pisemnej zgody.**

Trzeba też pamiętać, że **pacjent ma prawo do cofnięcia zgody** jeszcze przed przystąpieniem do czynności profilaktycznych, diagnostycznych i leczniczych, a także w trakcie ich przeprowadzania. W tym drugim przypadku niezbędne jest zamieszczenie

odpowiedniej informacji w dokumentacji medycznej. Dobrze jest, gdy pacjent poda przyczynę cofnięcia zgody oraz gdy opiekun podpisze notatkę o możliwych następstwach opóźnienia lub odstąpienia od leczenia.

Konsekwencje prawne braku właściwego udzielenia zgody na leczenie

Zgoda pacjenta w istocie stanowi okoliczność wyłączającą bezprawność naruszenia dobra osobistego, jakim jest wolność. Zatem zgoda uchyla bezprawności przy jednoczesnym przejęciu przez pacjenta (lub osoby wyrażające zgodę w imieniu dziecka) ryzyka zwykłych następstw związanych z udzielanym świadczeniem. Przez zgodę pacjent akceptuje ryzyko zabiegu i przejmuje go na siebie. **Brak zgody** lub jej wadliwość powodują, że ryzyko zabiegu obciąża lekarza niezależnie od tego, czy zabiegu dokonał zgodnie ze sztuką lekarską. Dotyczy to oczywiście ryzyka typowych, przewidywalnych skutków, o możliwości wystąpienia których powinienes pouczyć pacjenta. Brak pouczeń lub niedokładne (niepełne) pouczenie o wszystkich przewidywalnych skutkach zabiegu stanowi o bezskuteczności zgody.

Działania lekarskie, polegające na wykonaniu zabiegu bez zgody pacjenta, zaliczono do katalogu przestępstw przeciwko wolności – z art. 192 Kodeksu karnego. Kodeks karny wyraźnie każe nam uznać odpowiedzialność lekarza działającego bez zgody pacjenta. Przewiduje **karę grzywny, ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do 2 lat**. Ponadto warto podkreślić, że ściganie tego przestępstwa następuje na wniosek pokrzywdzonego.

Podstawa prawna:

- ustawa z 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentysty (tekst jedn.: Dz.U. z 2017 r. poz. 125 z późn. zm.),
- ustawa z 6 listopada 2008 r. o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta (tekst jedn.: Dz.U. z 2017 r. poz. 1318 z późn. zm.).